



ISBN 978-616-586-552-4

โครงการส่งเสริมการวิจัยและสร้างสรรค์นวัตกรรม  
ประจำปีงบประมาณ ๒๕๖๔  
หนังสือภายใต้กิจกรรมสวนพฤกษศาสตร์โรงเรียน



# ลลาพรรณพฤกษา จากช่างศิลป์ไทย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นฤทีธิ์ วัฒนนภ



โครงการส่งเสริมการวิจัยและสร้างสรรค์นวัตกรรม ประจำปีงบประมาณ ๒๕๖๔  
โรงเรียนสาธิต “พิบูลบำเพ็ญ” มหาวิทยาลัยบูรพา



# ลวดลายพรรณพฤกษาจากช่างศิลป์ไทย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นฤทธิ วัฒนภู  
Asst.Prof. Dr. Narit Vadhanabhu

โครงการส่งเสริมการวิจัยและสร้างสรรค์นวัตกรรม  
ประจำปีงบประมาณ ๒๕๖๔

## ลีลาพรรณพฤกษาจากช่างศิลป์ไทย

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของหอสมุดแห่งชาติ  
National Library of Thailand Cataloging in Publication Data

นฤทธิ วัฒนภู.

ลีลาพรรณพฤกษาจากช่างศิลป์ไทย.-- ชลบุรี : สานิตบุรพา, 2564.  
214 หน้า.

1. ศิลปกรรมไทย. 2. ช่างศิลป์ -- ไทย. I. ชื่อเรื่อง.

709.593

ISBN 978-616-586-552-4

จัดทำโดย : ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นฤทธิ วัฒนภู

โรงเรียนสาธิต “พิบูลบำเพ็ญ” มหาวิทยาลัยบูรพา

๗๓ ถ.บางแสนล่าง ต.แสนสุข อ.เมืองชลบุรี จ.ชลบุรี ๒๐๑๓๑

ออกแบบปกและรูปเล่ม : กิตติคุณ หุตะมาน

พิมพ์ครั้งที่ ๑ : เมษายน ๒๕๖๕

พิมพ์ที่ : สานิตบุรพา

๗๓ ถ.บางแสนล่าง ต.แสนสุข อ.เมืองชลบุรี จ.ชลบุรี ๒๐๑๓๑

## คำนำ

ลีลาพรรณพฤกษาจากช่างศิลป์ไทยเล่มนี้ คือ หนังสือที่จัดทำขึ้นเพื่อเป็นส่วนหนึ่ง  
ร่วมสนองพระราชดำริของสมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ  
สยามบรมราชกุมารี และได้เป็นส่วนหนึ่งภายใต้กิจกรรมการดำเนินงานสวนพฤกษศาสตร์  
โรงเรียน ซึ่งเป็นกิจกรรมหลักอย่างหนึ่งในโครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืช อันเนื่องมาจาก  
พระราชดำริสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี หรือที่เรียกอย่างย่อว่า  
โครงการ อพ.สธ. มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ โดย  
เฉพาะพันธุกรรมพืชให้เกิดขึ้นกับผู้เรียน การสร้างจิตสำนึกดังกล่าวอยู่ภายใต้แนวคิดที่ว่า  
ต้นไม้ พืชพรรณนานาชนิด ล้วนมีความสำคัญและมีคุณค่าต่อมวลมนุษย์ในทุกมิติ

มิติทางด้านศิลปะไทย เป็นอีกหนึ่งมุมมองที่สะท้อนคุณค่า และความสำคัญของ  
พฤกษานานาพันธุ์ โดยรับรู้ผ่านผลงานช่างศิลป์ไทยแต่ละลักษณะ และด้วยการที่ผู้เขียน  
เป็นช่างศิลป์ไทย ได้มองเห็นลีลาและรูปลักษณ์ที่สะท้อนถึงคุณค่า และสุนทรีย์ภาพทาง  
ทัศนศิลป์ของรูปแบบพรรณพฤกษาในงานช่างศิลป์ไทย จึงได้รวบรวมและเรียบเรียงเนื้อหา  
ที่ปรากฏในหนังสือนี้ขึ้น จากต้นแบบแรงบันดาลใจ สู่คติความเชื่อ ความคิดสร้างสรรค์  
ทักษะกระบวนการ ฝีมือลายมือ และรสนิยมของช่างศิลป์ไทยแต่ละแขนง จนกลายเป็น  
รูปแบบพรรณพฤกษาที่มีลีลาอันหลากหลาย และปรากฏอยู่ในผลงานศิลปกรรมไทยหลาย  
แขนง ประกอบด้วย งานช่างเขียน งานช่างปั้น งานช่างแกะ งานช่างลายรดน้ำ งานช่างลาย  
กำมะลอ งานช่างปิดทองลายฉลุ งานช่างประดับมุก งานช่างโลหะ งานช่างหล่อ และงาน  
ช่างเคลือบดินเผา

ตัวอย่างรูปภาพผลงานศิลปะไทยที่นำมาเสนอในหนังสือนี้ เป็นเพียงผลงานส่วน  
น้อยเมื่อเทียบกับผลผลิตทางปัญญาของเหล่าช่างศิลป์ไทย ที่ได้ปรากฏอยู่บนผืนแผ่นดิน  
ปัจจุบัน หนังสือเล่มนี้ อาจมีหน้าที่ในการเปิดโลกทัศน์ มุมมองทางความคิด ความรู้ และ  
ความรู้สึกให้แก่ผู้เรียน ผู้สนใจ ให้สามารถเกิดจิตสำนึกและคล้อยตามไปศึกษา เพื่อต่อยอด  
องค์ความรู้ด้านพันธุกรรมพืชต่อไปในอนาคต

ผู้เขียนต้องขอบพระคุณผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่าน ทั้งที่เป็นผู้ทรงคุณวุฒิภายใน และผู้ทรงคุณวุฒิภายนอกจากหลากหลายสถาบัน ที่ช่วยตรวจสอบเนื้อหาให้มีความถูกต้องและสมบูรณ์ ประกอบด้วย ศาสตราจารย์ ดร.สมพร ฐรี รองศาสตราจารย์ ดร.นิยม วงศ์พงษ์คำ รองศาสตราจารย์ ดร.ฉลอง ทับศรี รองศาสตราจารย์ ดร.บุญเสริม วัฒนกิจ และรองศาสตราจารย์ ว่าที่พันตรี ดร.กิตติกรณ์ บำรุงบุญ ผู้เขียนต้องขอขอบพระคุณมา ณ โอกาสนี้

ผู้เขียนขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูงสำหรับข้อมูลที่มีประโยชน์ ซึ่งได้มีผู้ศึกษาไว้ก่อนหน้านี้ มุมมองความคิดบางประการ อาจแตกต่างออกไปตามแนวคิด พื้นฐานความรู้ และประสบการณ์ที่ต่างกัน หากเกิดข้อบกพร่อง เกิดความเข้าใจที่คลาดเคลื่อน หรือมีข้อผิดพลาดที่ปรากฏในหนังสือนี้ ผู้เขียนต้องขออภัยไว้ ณ ที่นี้ และจะปรับปรุงพัฒนากระบวนการที่ตนให้ดียิ่งขึ้นต่อไป

นฤทธิ์ วัฒนภ  
เมษายน ๒๕๖๕

## สารบัญ

	หน้า
คำนำ	๓
บทนำ	๘
ความรู้เกี่ยวกับช่างศิลป์ไทยโดยสังเขป	๑๕
งานช่างเขียน	๑๙
งานช่างปั้น	๔๕
งานช่างแกะสลัก/จำหลัก	๕๙
งานช่างลายรดน้ำ	๘๒
งานช่างลายกำมะลอ	๑๐๔
งานช่างปิดทองลายฉลุ	๑๑๖
งานช่างประดับมุก	๑๒๕
งานช่างโลหะ	๑๓๕
งานช่างหล่อ	๑๔๒
งานช่างเครื่องเคลือบดินเผา	๑๕๑
บทวิเคราะห์	๑๖๗
บทสรุป	๑๙๓
บรรณานุกรม	๑๙๗
ประวัติผู้เขียน	๒๐๑





พบว่า ประติษฐกรรมเชิงช่างศิลปะไทย ล้วนนำรูปแบบ ลักษณะ ลีลาของหมู่มวลพรรณพฤกษานานาชนิด มาเป็นต้นแบบแห่งแรงบันดาลใจในการออกแบบและสร้างสรรค์ผลงานในลักษณะต่างๆ ไม่ว่าจะเป็ผลงานในลักษณะสถาปัตยกรรม ประติมากรรม จิตรกรรม ประณีตศิลป์ ศิลปะหัตถกรรม มีทั้งรูปแบบที่เกี่ยวเนื่องด้วยพระศาสนา ชนชั้นปกครอง รวมทั้งวิถีชีวิตชาวบ้าน หลักฐานทางศิลปวัตถุเหล่านี้ สามารถใช้เป็นเครื่องยืนยันและทำความเข้าใจในความคิดของบุคคลในแต่ละยุคสมัยได้เป็นอย่างดีว่า พฤกษานานาพันธุ์ มีความสำคัญ จำเป็น และมีคุณค่าผูกพันกับวิถีชีวิตของมนุษย์มากน้อยเพียงใด

ผลงานศิลปกรรมที่เกิดขึ้นจากความคิดของมนุษย์แต่ละยุคสมัย ล้วนได้รับแรงบันดาลใจหรือแบบอย่างจากธรรมชาติ ดังที่เพลโต (Plato) นักปรัชญาชาวกรีก ผู้ที่ให้คำนิยามของคำว่า ศิลปะ ไว้ว่า ศิลปะ คือ การเลียนแบบธรรมชาติ (ซลูต นิมเสมอ, ๒๕๔๔, หน้า ๕) เพราะธรรมชาติเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดแรงบันดาลใจ ความรู้สึกนึกคิดของศิลปิน สำหรับการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะ นิยามที่เพลโต เสนอมานั้น ให้ความสำคัญกับธรรมชาติที่เป็นส่วนสำคัญต่อการเกิดรูปแบบผลงานศิลปะแต่ละลักษณะ พืชพรรณไม้ตามธรรมชาติก็เช่นเดียวกัน เป็นจุดเริ่มต้นทางความคิด และผลักดันให้ช่างศิลปะไทย ลงมือออกแบบและสร้างสรรค์ผลงาน แต่การสร้างสรรค์ผลงานศิลปะในรูปแบบไทย ช่างมิได้ลอกเลียนมาจากธรรมชาติในลักษณะการคัดลอกให้เหมือนจริง หากนำรูปแบบลักษณะ ความงดงามของพืชพรรณมาปรุงแต่ง ผสมผสานรสนิยมของช่างผู้สร้างหรือจากสมัยนิยมของกลุ่มชนส่วนใหญ่เข้าไปด้วย จึงเกิดเป็นลีลาอย่างใหม่ที่ประณีต วิจิตรบรรจง เพื่อนำไปแทรกอยู่ตามพื้นที่ทางวัฒนธรรมทุกลักษณะ

การศึกษาเกี่ยวกับพรรณพืชมีมาอย่างยาวนานตั้งแต่สมัยกรีก โดยมีนักปรัชญาชาวกรีก นามว่า อริสโตเติล (Aristotle) มีความสนใจศึกษาเกี่ยวกับพรรณพืช โดยเก็บรวบรวมตัวอย่างพืช และวาดภาพแสดงลักษณะต่างๆ ของพืชไว้ จนกลายเป็นผลงานที่รู้จักกันโดยทั่ว หลังจากนั้นก็มีนักปราชญ์อีกมากมายที่ให้ความสนใจศึกษาเกี่ยวกับพรรณพืชมาโดยตลอด (วันเพ็ญ ภูติจันทร์, ๒๕๔๗, หน้า ๑) และในปัจจุบันมีความตื่นตัวจากโครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืช อันเนื่องมาจากพระราชดำริสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี หรือ อพ.สธ. โดยเริ่มต้นจากจุดประกายเล็กๆ คือ การ

มองเห็นคุณค่าของต้นไม้จากสมเด็จพระชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ในหลวงรัชกาลที่ ๙ ขณะยังทรงพระชนม์อยู่ พระองค์ได้เสด็จพระราชดำเนินยังจังหวัดเพชรบุรี เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๐๓ ทรงทอดพระเนตรเห็นต้นยางนาที่ขึ้นอยู่ริมสองฝั่งถนนของอำเภอท่ายาง เกิดแนวความคิดและเป็นแรงบันดาลใจต่อการอนุรักษ์พืชพรรณไม้ นับเป็นการวางรากฐานต่อมาให้กับสมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ที่รับสนองพระราชปณิธานต่อมา จนเกิดเป็นโครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืช อันเนื่องมาจากพระราชดำริ มาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๓๕ (คู่มือการดำเนินงานสวนพฤกษศาสตร์โรงเรียน พุทธศักราช ๒๕๖๐, ๒๕๖๐, หน้า ๖)

ปัจจุบันมีสถาบันการศึกษา หน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนเป็นจำนวนมาก ให้ความสำคัญและเกิดความตระหนักต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ โดยเฉพาะพันธุกรรมพืช มีการศึกษา เรียนรู้เรื่องราวที่เกี่ยวกับพืชพรรณไม้ในมิติต่างๆ และนำเสนอออกมาเป็นสื่อแต่ละรูปแบบ ตัวอย่างเช่น เอกสารประเภทสื่อสิ่งพิมพ์ที่เผยแพร่อย่างกว้างขวาง สื่อวีดิทัศน์ นิทรรศการ รวมทั้งการดำเนินกิจกรรมในลักษณะต่างๆ ฯลฯ จากสื่อที่ได้เผยแพร่ออกสู่สาธารณชน ข้อมูลส่วนใหญ่มักเกี่ยวข้องกับการศึกษาพืชพรรณไม้ในมิติทางวิทยาศาสตร์เป็นหลัก ส่วนการนำเสนอในมิติทางสังคมวัฒนธรรมปรากฏอยู่บ้างแต่น้อยกว่า เช่น หนังสือ เรื่อง พรรณไม้ในงานภูมิสถาปัตยกรรม (เอี่ยมพร วิสมหมาย และคณะ, ๒๕๕๑) หนังสือ เรื่อง พรรณไม้ในวรรณคดี (สุวิทย์ พวงสุวรรณ, ๒๕๕๗) ส่วนที่เกี่ยวข้องกับงานศิลปกรรมโดยตรง ปรากฏเป็นเอกสารด้านการศึกษา โดย มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี ที่ศึกษาเกี่ยวกับ บัวกับศิลปะ อยู่ในการดำเนินงานภายใต้โครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืช อันเนื่องมาจากพระราชดำริสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี (อพ.สธ.) เพื่อสนองพระราชดำริสมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ([www.rspg.rmutt.ac.th](http://www.rspg.rmutt.ac.th)) หรือหนังสือ เรื่อง พรรณพฤกษาล้านนา : จากพันธุกรรมพืชสู่ลวดลายในศิลปกรรม (ฐาปกรณ์ เครือระยา, ๒๕๖๓) นอกจากนี้ยังมีการสร้างสรรค์ผลงานทางทัศนศิลป์อีกจำนวนหนึ่ง ที่ได้แรงบันดาลใจจากพืชพรรณไม้ ตัวอย่างเช่น ผลงานการวิจัย เรื่อง การสร้างสรรค์จิตรกรรมเพื่อตกแต่งเฟอร์นิเจอร์ไม้ ชุด ไม้เลื้อย โดย พรสวรรค์ จันทนาหงส์ (๒๕๖๓, หน้า ๕๗-๗๖) ที่นำความงามของพรรณไม้เลื้อย ๓ ชนิด ได้แก่ ดอกพวงคราม ดอกเล็บมือนาง และดอกสร้อยอินทนิล มาเป็นแรงบันดาลใจในการออกแบบ และสร้างสรรค์เป็นผลงานจิตรกรรมสีอะคริลิก สำหรับ

การตกแต่งเฟอร์นิเจอร์ไม้ หรือผลงานการวิจัยเชิงสร้างสรรค์ เรื่อง กาแฟอาราบิก้า : ภาพสีสันแห่งกาลเวลา โดย สกฤติพิทย์ ใจชุ่ม (๒๕๖๓, หน้า ๑๐๘-๑๒๒) ที่นำความงามของสีสันที่เกิดจากเมล็ดกาแฟอาราบิก้า มาออกแบบและสร้างสรรค์เป็นจิตรกรรมสีน้ำมัน แม้ผลงานการสร้างสรรค์เหล่านี้จะมีได้มีจุดมุ่งหมายเพื่อการสร้างจิตสำนึกอนุรักษ์พันธุกรรมพืชตามโครงการ อพ.สธ. แต่ลักษณะผลงานสำเร็จสามารถเป็นเครื่องมือที่จะช่วยส่งเสริมและปลูกฝังจิตสำนึกการอนุรักษ์ทรัพยากรได้เป็นอย่างดี โดยใช้ความงามทางทัศนศิลป์เป็นสื่อเข้าถึงบุคคลโดยทั่วไป

จากกรอบการดำเนินงานสวนพฤกษศาสตร์โรงเรียน ภายใต้โครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี (อพ.สธ.) และจากผลงานการศึกษาต่างๆ จึงเป็นจุดเริ่มต้นให้ผู้เขียนมองเห็นถึงความสำคัญและคุณค่าในพันธุกรรมพืชทุกชนิด และเพื่อตอบสนองพระราชดำริสมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

ในฐานะที่ผู้เขียนมีบทบาทเป็นช่างศิลป์ไทย ศึกษา เรียนรู้ ใช้ข้อมูล และหลักฐานทางศิลปกรรมที่บรรพบุรุษช่างศิลป์ไทยได้สร้างสรรค์ และสั่งสมไว้ระดับบนผืนแผ่นดินไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน จึงมองเห็นประเด็นหนึ่งที่น่าสนใจ และสอดคล้องกับกิจกรรมการดำเนินงานสวนพฤกษศาสตร์โรงเรียน ประกอบกับความงามของสีลาพรรณพฤกษาจากความคิด ฝีมือเชิงช่าง จึงเป็นอีกมิติหนึ่งที่จะช่วยส่งเสริม สนับสนุน กระตุ้นให้เยาวชนเกิดความรู้สึกเห็นคุณค่า และความสำคัญของพรรณพฤกษา ผ่านสื่อทางด้านงานช่างศิลป์ไทย เนื่องจากการศึกษา เรียนรู้ ปลูกฝัง สร้างจิตสำนึก ควรอยู่ภายใต้การดำเนินงานที่มีบรรยากาศที่เบิกบานตามแนวคิดเชิงปรัชญาที่ พิเศษฐ์ วรอุไร ได้เสนอไว้ และเป็นไปในแนวทางเดียวกับแนวพระราชดำริในสมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ที่มีพระราชดำริเกี่ยวกับการอนุรักษ์พรรณพืชว่า “การสอนและอบรมให้เด็กมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์พืชพรรณนั้น ควรใช้วิธีการปลูกฝังให้เด็กๆ เห็นความงาม ความน่าสนใจ และเกิดความปิติที่จะทำการศึกษาและอนุรักษ์พืชพรรณต่อไป การใช้วิธีการสอนการอบรมที่ให้เกิดความรู้สึกกลัวว่า หากไม่อนุรักษ์แล้ว จะเกิดผลเสีย เกิดอันตรายแก่ตนเอง จะทำให้เด็กเกิดความเครียด ซึ่งเป็นผลเสียต่อประเทศระยะยาว” (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, ๒๕๖๒, หน้า ๑)

เนื้อหาที่ปรากฏในหนังสือนี้ ผู้เขียนจึงนำเสนอความงามของสีลาพรรณไม้ที่เกิดจากความคิดสร้างสรรค์ และฝีมือลายมือของช่างศิลป์ไทย ซึ่งอาจจะช่วยส่งเสริมและสนับสนุนให้ผู้อ่านเกิดความสนใจใคร่รู้ต่อไป เพื่อประโยชน์ต่อการอนุรักษ์พรรณพืชในอนาคต และขอชี้แจงว่าการนำเสนอเนื้อหาในหนังสือนี้ มิได้มีจุดมุ่งหมายเพื่อการกำหนดอายุสมัยของผลงานศิลปกรรม ที่นำมาใช้เป็นตัวอย่าง หากแต่เป็นการนำเสนอเพื่อชี้ให้เห็นรูปแบบ สีลาของพรรณพฤกษา ที่เกิดขึ้นจากความคิดสร้างสรรค์ รวมทั้งทักษะฝีมือของช่างผู้สร้างสรรค์งานศิลปะแต่ละแขนงเท่านั้น เพื่อให้ผู้อ่านได้มองเห็นและเกิดความรู้สึกถึงคุณค่า เห็นความสำคัญของพรรณไม้นานาชนิด ที่แทรกซึมอยู่ในวัฒนธรรมของชาวไทยในทุกมิติ

อนึ่ง จากผลิตผลทางภูมิปัญญาและฝีมือเชิงช่าง ปรากฏเป็นผลงานศิลปกรรมไทยจำนวนมาก ผู้เขียนไม่สามารถรวบรวม และนำเสนอได้ในพื้นที่อันจำกัด จึงทำได้เพียงการเสนอตัวอย่างจากบางแหล่ง เพื่อกระตุ้นความคิด ความรู้สึกของผู้อ่าน และคาดหวังให้เกิดการต่อยอดความคิด ความรู้สึกต่อพรรณพฤกษาในสถานการณ์อื่นๆ ต่อไปในอนาคต



## ความรู้เกี่ยวกับช่างศิลป์ไทยโดยสังเขป

ช่างศิลป์ไทย เป็นบุคคลที่มีความสามารถในระดับที่เชี่ยวชาญทางการใช้มือ สำหรับการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะในรูปแบบและรสนิยมอย่างไทย คำว่า ช่าง ถูกนำมาใช้เรียกผู้ที่มีทักษะอันโดดเด่นในด้านใดด้านหนึ่งเป็นการเฉพาะ ซึ่ง น. ณ ปากน้ำ (๒๕๓๐, หน้า ๑๗) ได้ให้คำจำกัดความของคำว่า ช่าง ไว้ว่า เป็นผู้ที่มีฝีมือทางศิลปะหรือทางการช่าง ตัวอย่างเช่น ช่างเขียน ช่างปั้น ช่างแกะ เป็นต้น จากเนื้อความนี้ หมายถึง ผู้ปฏิบัติงานทางศิลปะโดยเฉพาะ แต่ในปัจจุบัน คำว่า ช่าง ถูกนำมาใช้ในวงการอื่นนอกจากวงการศิลปะอย่างอดีต ตามบริบททางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป เช่น ช่างยนต์ ช่างไฟฟ้า ช่างคอมพิวเตอร์ ช่างกล ฯลฯ เนื่องจากในอดีตพัฒนาการทางเทคโนโลยียังไม่ล้ำสมัยเท่าปัจจุบัน การใช้สอยสิ่งต่างๆ มักเกี่ยวข้องกับกการพระศาสนา รวมทั้งขนชั้นปกครอง และการดำรงชีวิตประจำวันของชาวบ้าน ซึ่งสรรพสิ่งต่างๆ ยังคงใช้มือในการประดิษฐ์และสร้างสรรค์เป็นส่วนใหญ่ ยังไม่เกิดความรู้หรือวิทยาการทางวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีระดับสูงเข้าช่วย ดังนั้น คำเรียกชื่อช่าง จึงหมายรวมถึง ผู้ประดิษฐ์ผลงานที่เกี่ยวข้องกับผลงานศิลปะที่แสดงถึงความงามเป็นหลัก นอกจากนี้ น. ณ ปากน้ำ ยังได้ขยายความเกี่ยวกับคำว่า ช่าง ไว้อีกว่า ผู้ที่เป็นช่างที่มีฝีมือโดดเด่น จะถูกเรียกว่า ครูช่าง ส่วนช่างที่มีฐานะเป็นพระสงฆ์ จะใช้คำว่า พระอาจารย์ เช่น พระอาจารย์แดง วัดทรงศีลรัตนาราม พระอาจารย์นาค ที่ได้เขียนภาพจิตรกรรมไว้ภายในหอไตร วัดระฆังโฆสิตาราม ฯลฯ (น. ณ ปากน้ำ, ๒๕๓๐, หน้า ๑๗)

จากหลักฐานประเภทศิลาจารึก ทำให้ทราบว่า มีการกำหนดคำว่า ช่าง เพื่อใช้เรียกบุคคลที่มีความสามารถอันเชี่ยวชาญในงานลักษณะใดลักษณะหนึ่งเป็นการเฉพาะ โดยปรากฏคำว่า ช่าง ในเนื้อความตั้งแต่สมัยสุโขทัยเป็นราชธานี เช่น ศิลาจารึก หลักที่ ๑ หรือที่เรียกกันว่า ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง มีข้อความหนึ่งว่า “๑๒๑๔ ศก ปีมะโรง พ่อขุนรามคำแหง เจ้าเมืองศรีสขนาลัย สุโขทัย ปลูกไม้ตาลนี้ได้สืบสืเข้า จึงให้ ช่าง หันขดานหินตั้งหว่างกลางไม้ดงตาลนี้” จากข้อความนี้ทำให้ทราบว่า บุคคลที่สร้างพระแท่นดงตาล (พระที่นั่งระหว่างดงตาล) เรียกกันว่า ช่าง หรือศิลาจารึกที่บันทึกเป็นอักษรขอมโบราณ ปรากฏอยู่รอบรอยพระพุทธรบาทสมัยสุโขทัย พบที่วัดเสด็จ จังหวัดกำแพงเพชร มีเนื้อความตอนหนึ่งที่กล่าวว่า “ทรงพระเดชบุญศักดิ์ พิเศษทั่วหล้า ใช้ข้าผู้ดี ธรรมรูจี จำหลักลาย